



JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Linda Svensson

Den skandinaviska samboregleringen
– självständighet eller gemenskap?

En komparativ studie av svensk, dansk samt norsk
rätt i ett självständighets- respektive
gemenskapsperspektiv.

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Universitetslektor Eva Ryrstedt

Familjerätt

Vårterminen 2006

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och frågeställningar	4
1.2 Metod och material	4
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Disposition	5
2 HISTORIK	7
2.1 Sverige	7
2.2 Danmark	8
2.3 Norge	8
3 BEGREPPET SAMBO	11
3.1 Sverige	11
3.2 Danmark	12
3.3 Norge	12
4 ÄGANDERÄTTEN UNDER SAMBOFÖRHÅLLET	14
4.1 Sverige	14
4.1.1 Samägenderätt	14
4.1.2 Rådighet	17
4.2 Danmark	17
4.2.1 Samägenderätt	17
4.2.2 Rådighet	19
4.3 Norge	20
4.3.1 Samägenderätt	20
4.3.2 Rådighet	22

5	RÄTTVERKNINGAR I SAMBAND MED SAMBOFÖRHÅLLETS UPPLÖSNING	24
5.1	Sverige	24
5.1.1	Samboförhållandets upplösning	24
5.1.2	Bostaden	26
5.1.3	Underhållsskyldighet	26
5.1.4	Rättsverkningar i samband med den ena sambons dödsfall	27
5.1.5	Avtal mellan sambor	29
5.2	Danmark	29
5.2.1	Samboförhållandets upplösning	29
5.2.2	Samägd egendom	30
5.2.3	Bostaden	30
5.2.4	Underhållsskyldighet	31
5.2.5	Rättsverkningar i samband med den ena sambons dödsfall	32
5.2.6	Avtal mellan sambor	32
5.3	Norge	33
5.3.1	Samboförhållandets upplösning	33
5.3.2	Samägd egendom	33
5.3.3	Bostaden	34
5.3.4	Underhållsskyldighet	36
5.3.5	Rättsverkningar i samband med den ena sambons dödsfall	36
5.3.6	Avtal mellan sambor	37
6	ANALYS – SJÄLVSTÄNDIGHET ELLER GEMENSKAP?	39
6.1	Inledning	39
6.2	Äganderätten under samboförhållandet	39
6.2.1	Samäganderätt	39
6.2.2	Rådighet	41
6.3	Rättsverkningar i samband med samboförhållandets upplösning	43
6.3.1	Samboförhållandets upphörande	43
6.3.2	Underhållsskyldighet	44
6.3.3	Rättsverkningar i samband med den ena sambons dödsfall	45
7	SLUTSATS	47
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	50

Sammanfattning

Antalet ogifta samboende i de skandinaviska länderna är betydligt större än i övriga världen, vilket torde tyda på att deras lagstiftningar är utformade på ett sätt vilket resulterat i att det finns många fördelar med att vara sambor istället för gifta i dessa länder.

Med denna uppsats har jag velat lyfta fram de viktigaste och mest grundläggande reglerna för samboende i vardera landet. Sedan har jag komparerat länderna och funnit att det råder stora likheter mellan dem, men även att stora skillnader finns.

Ur ett självständighets- respektive gemenskapsperspektiv har jag sedan analyserat ländernas lagstiftning inom detta område. Där har jag kommit fram till att syftet med att Sverige har en särskild lagstiftning för samboende, är att skydda den ekonomiskt svagare parten och gemenskapen då samboförhållandet upplöses. Detta gör det gynnsamt att vara samboende i Sverige, vilket kan vara anledningen till att vi har en så stor andel samboende i landet. Jag har således funnit att lagstiftaren genom sitt arbete i stort sett velat skydda gemenskapen före självständigheten. I våra två grannländer har jag dock kunnat utröna en något mer individualistisk prägel som man valt, då dessa länder inte velat lagstifta med någon särskild samboreglering, så som vi har i Sverige idag. Man har istället hänvisat till äktenskapet som alternativ för dem som vill uppnå en ekonomisk trygghet, och tillämpar istället i stor grad allmänna lagar på sambos. Ändock har jag funnit att dessa båda länder erbjuder visst skydd för den ekonomiskt svagare parten i särskilda situationer. Den danska och norska rätten skyddar således även gemenskapen, men inte i samma utsträckning som den svenska.

Förord

När jag var på min första termin på juristutbildningen i Lund våren 2002 kändes det som om att juridikexamen låg långt fram i framtiden, men tiden på Juridicum har verkligen gått fort. Efter fyra och ett halvt år börjar nu tiden som student på Juridicum lida mot sitt slut. Dessa år på Juridicum har varit både mycket intressanta, jobbiga men framför allt väldigt lärorika och givande.

Först vill jag tacka min familj, Ni har varit ett otroligt stöd. Tack mamma Margareta för att Du alltid har stöttat mig genom skolgångens alla år och för att du alltid ställt upp. Tack till pappa Carl-Gustav för att du har skjutsat mig hem och från jobbet så otroligt många gånger. Utan den hjälpen hade jag nog aldrig kunnat jobba och plugga samtidigt. Sen vill jag också tacka min syster Malin som har varit ett glädjeämne de stunder då jag kopplat av från studierna och försökt tänka på annat. Jag vill också tacka min sambo Håkan som stöttat och uppmuntrat mig, framförallt under examensterminen. Till sist vill jag även tacka docent Eva Ryrstedt som varit en stor inspirationskälla till att jag valt familjerätt som huvudämne på juristutbildning.

Förkortningar

AL	Arveloven, lov nr. 215 af 31. maj 1963 (Danmark)
HD	Högsta domstolen
HusfskL	Husstandsfelleskapsloven (Norge)
LejeL	Lov nr. 237 af 08.06.1979 om leje (Danmark)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
Rt.	Norsk Retstidene (Norge)
SamL	Sameieloven av 18. juni 1965 (Norge)
SamboL	Sambolag (2003:376) (Sverige)
St.meld.	Stortingsmelding (Norge)
UfR	Ugeskrift for Retsvæsen (Danmark)

1 Inledning

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats har framförallt varit att få en bredare kunskap om våra närmaste grannländer Danmarks och Norges regelverk när det gäller regleringen för samboende. Jag finner detta särskilt intressant eftersom dessa länder på senare år har kommit Sverige och varandra allt närmare på många olika sätt. Ett annat syfte har varit att undersöka om dessa två länder fokuserat på självständigheten eller gemenskapen när det gäller vem som skall gynnas genom dess lagstiftning och praxis. Jag har således velat skaffa mig mer kunskap om ländernas regler för samboende och sedan komparera dessa länders rätt med den svenska rätten, då dessa ter sig väldigt olika, bland annat med beaktande av att det enbart är den svenska rätten som har en särskild sambolagstiftning. Är sambornas skydd starkare i Sverige med tanke på att vi har en särskild sambolagstiftning? Finns det omfattande regleringar för sambor enligt dansk och norsk rätt, trots att de inte har någon särskild sambolagstiftning? Ärver danska och norska sambor varandra per automatik? Bodelar man på ett likartat sätt i Danmark och Norge så som vi gör här i Sverige? Finns det möjligtvis en underhållsskyldighet eller någon form av kompensation mellan sambor efter samboförhållandets upplösning? Hur fungerar samäganderätten och rådigheten? Har lagstiftaren velat skydda gemenskapen och därmed den ekonomiskt svagare parten eller har man valt att låta individen och självständigheten gå före? Detta är några av de frågor som jag funnit intressanta och relevanta och som jag försökt få svar på genom detta arbete.

1.2 Metod och material

I denna uppsats har jag använt mig av en rättsdogmatisk metod när det gäller de kapitel som redogör för ländernas regleringar. Jag har

huvudsakligen tagit del av lagtext, förarbeten, praxis samt doktrin. När jag sedan har komparerat och analyserat rättsverkningarna för samboende enligt den svenska, danska samt den norska rätten har jag istället använt mig av en komparativ metod.

Poängteras bör, att då dessa tre länder har väldigt olika typer av regleringar för samboende, kan det under en del kapitel förekomma att jag skrivit mer eller mindre omfattande för vardera landet. Anledningen därtill är beroende av att där det finns lagstiftning finns det detaljerade regler som är viktiga att lyfta fram, vilket kan ha resulterat till en något ojämn fördelning av mängden fakta för vardera landet.

1.3 Avgränsningar

Samboreglerna är omfattande för vardera landet som jag har valt att skriva om. Därmed har jag varit tvungen att göra stora begränsningar i mitt arbete för att uppsatsen inte skall bli alltför omfattande. De områden som jag funnit varit mindre relevanta eller inte fullt så nödvändiga eller grundläggande som andra delar, har jag därmed valt att göra avgränsningar ifrån. Avgränsningarna är framförallt efterlevandepension, barn och adoption, försäkringar och socialförsäkringar, skatt samt regleringar för homosexuella par.

1.4 Disposition

Dispositionen är upplagd så att jag, för att lättare få struktur på materialet, behandlar vardera landets lagstiftning åtskilt från varandra under varje ämnesområde. Jag tar därmed först upp den svenska, sedan den danska och avslutningsvis den norska rätten.

Uppsatsen börjar med att jag kort går igenom de olika ländernas rättshistoria för samboende. Där tar jag upp vad det huvudsakligen finns för gällande lagstiftning för samboende i respektive land. Jag försöker även utröna anledningarna till att man i olika länder har valt att lagstifta om

samboende på så olika sätt. Därpå klargörs det vad som kvalificeras till att vara samboende i de olika länderna för att en komparation över huvudtaget skall vara möjlig att genomföra, så att de olika länderna verkligen har samma innebörd i begreppet sambo.

Under kapitlet *Äganderätten under samboförhållandet* går jag mer på djupet in i de olika ländernas regleringar och redogör för de regler som gäller för samboende. Här är det samäganderätten och rådighetsinskränkningarna på samboegendom som jag ansett varit mest relevant att ta upp och redogöra för.

I det nästkommande kapitlet, *Rättsverkningar i samband med samboförhållandets upplösning*, går jag istället igenom de rättsverkningar som kommer ifråga då samboendeförhållandet har upplösts. Här redogörs för bodelning, samboavtal och kompensationsbidrag. Jag tar även upp hur man gör med sådan egendom som är samägd samt vilka konsekvenserna blir då samboförhållandet upplöses på grund av att den ena sambon avlidit. Problematiken med övertaganderätt till den andra sambons bostad vid bodelning behandlar jag även här samt under vilka förutsättningar som man anser att ett samboförhållande kan upphöra genom.

Efter en genomgång av de delar av regelverken för vardera länderna som jag finner har varit de mest relevanta för detta arbete, komparerar jag ländernas regleringar för samboende och analyserar därmed likheterna och framförallt skillnaderna mellan länderna.

Avslutningsvis går jag igenom de slutsatser som jag har kommit fram till, med utgångspunkt från de frågeställningar och syfte som jag hade i början av detta arbete.

2 Historik

2.1 Sverige

Redan 1973 tillkom *Lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad*. Denna reglerade att den av samborna som var i störst behov av den gemensamma bostaden vid förhållandets upplösning, hade rätt att överta den, under förutsättningen att paret hade barn tillsammans.¹ Lagen ersattes dock 1987 av *Lag (1987:232) om sambors gemensamma hem*, vilken infördes i samband med en reformation av äktenskapsbalken.² Denna innehöll särskilda regler om bostad och bohag då samboförhållandet upphörde. Syftet med denna lag var att sådan egendom vilken utgjorde bostad och bohag, vilken var förvärvat för sambornas gemensamma bruk, skulle delas vid en separation, även i de fall då det enbart var den ena sambon som förvärvat egendomen. Avsikten var således att skydda den ekonomiskt svagare parten vid förhållandets upplösning.

Vid detta tillfälle införde man även *Lag (1987:813) om homosexuella sambor*, vilken innebar att många av de lagar som gällde för heterosexuella sambor även kom att gälla för homosexuella sambor.

Lag (1987:232) om sambors gemensamma hem har sedermera reformerats till *Sambolag (2003:376)* (SamboL) med fåtalet nya ändringar och tillägg. En av dessa ändringar är att den nya lagen är tillämplig på så väl hetero- som homosexuella par,³ vilket innebar att man upphävde *Lag (1987:813) om homosexuella sambor* i samband med Sambolagens ikraftträdande.

Genom dessa lagstiftningar har lagstiftaren försökt förespråka en neutralitet till olika samlivsförhållanden och därmed förbättra situationen för den ekonomiskt svagare parten vid en separation mellan samboende. Således har lagstiftaren eftersträvat en lagstiftning där man inte skall skapa

¹ Agell, 1998, s. 226.

² Ibid.

³ SamboL 1 §.

onödiga svårigheter eller olägenheter för de som väljer att leva tillsammans utan att ingå äktenskap. Lagstiftaren har således ansett att det är av vikt att varje par skall ha friheten att själva välja vilken samlevnadsform som passar just dem bäst.⁴

2.2 Danmark

Dansk rätt saknar speciell lagstiftning för samboende, trots att man har haft diverse utredningar och förslag om att införa någon form av sambolag.⁵ Anledningen därtill är att lagstiftaren har ansett att det är äktenskapet som är den livsform vilken är den mest ekonomiskt trygga. Därigenom borde man inte gynna andra samlivsformer genom att lagstifta därom och på så sätt inte flagga för någon annan samlivsform än äktenskap om parterna vill uppnå ekonomisk trygghet för den svagare parten.⁶ Det finns således inget skydd utifrån en särskild sambolag, för den ekonomiskt svagare parten när det gäller samboende, utan det är i regel individualismen som går före gemenskapen för samborna enligt dansk rätt.⁷ Man har dock infört vissa regler till skydd för den svagare parten, exempelvis övertaganderätt till bostad, vilken man kan läsa mer om nedan under 5.2.3.

2.3 Norge

Inte heller den norska rätten innehåller någon särskild sambolag liknande den svenska. Man har dock 1991 infört en ny lag, *Husstandsfellesskapsloven* (HusfskL), vilken ger en viss rätt till den gemensamma bostaden när samboförhållandet upphör, se mer därom nedan under 5.3.3.⁸

⁴ Agell, 1985, s. 31.

⁵ Viggo, s. 111.

⁶ Vindeløv, s. 26.

⁷ Viggo, s. 111.

⁸ Bull, s. 23.

Anledningen till att man i norsk rätt har avstått ifrån att införa en speciell sambolagstiftning är framförallt med hänsyn till att äktenskapet på så sätt skulle undermineras. Lagstiftaren anser att samboende har valt detta ogifta förhållande för att undgå äktenskapets rättverkningar. Genom att särskilt lagstifta för sambor hade man på så sätt påtvingat samboende en reglering angående deras samboende som de inte eftersträvat.⁹ Därmed har man valt att inte gynna gemenskapen för samboende utan istället självständigheten samt hänvisat till äktenskapet för dem som önskar mer skydd för den svagare parten och därigenom skydd för gemenskapen.

En annan anledning till att man i Norge inte har någon särskild sambolagstiftning är även att man funnit det svårt att definiera själva begreppet *samboförhållande*. Lagstiftaren menar att sådana förhållanden kan vara väldigt olika med tanke på varaktighet, stabilitet, ålder, ekonomi, barn etc. Detta resulterar i att det därmed är svårt att lagstifta med regler som blir gällande för alla sådana par, då deras situationer och behov ter sig väldigt olika.¹⁰

Den norska regeringen tillsatte dock 1999 en kommission, *Samboerutvalget*, vilken genom sin utredning *NOU 1999:25 Samboerne og samfunnet* skulle ge en ”*prinsipiell vurdering av hvor langt samfunnet bør gå i å likestille samboere med ektepar, både med hensyn til de privatrettslige forhold samboerne imellom og de offentligrettslige forhold mellom samboerparet og samfunnet*”.¹¹ Man fann genom denna utredning att sambor stundtals behandlas som enskilda individer, men på andra rättsområden behandlas precis som äkta makar. *Samboerutvalget* fann även att enbart inom särskilda rättsområden likställs sambor med äkta makar. Man fann således att sambor torde likställas med äkta makar inom en del rättsområden, men att det ändå inte skall vara någon generell likabehandling mellan sambor och gifta makar.¹² Anledning till att de inte skall likställas med äkta makar inom alla rättsområden, är som jag nämnt ovan att den norska lagstiftaren anser att det är äktenskapet som är den

⁹ Bull, s. 23.

¹⁰ Haga, s. 11.

¹¹ St. meld. nr. 29, s. 61.

¹² Ibid.

optimala samlivsformen och att man därmed inte bör gynna samboförhållande i allt för stor omfattning.¹³ Vidare fann *Samboerutvalget* i samförstånd med den norska regeringen att man torde reglera det rättsliga förhållandet för sambor genom en särskild lagstiftning. Genom en sådan lagstiftning önskar man framförallt reglera sambornas inbördes rättigheter och skyldigheter, men även införa regler vilka tar större hänsyn till sambornas barn.¹⁴ Man vill bland annat genom denna lagstiftning att sambor som har gemensamma barn skall ha rätt att sitta kvar i oskiftat bo i minst två år efter att samboförhållandet upphört, eller när samborna har fått barn med sin nya partner.¹⁵ Genom detta förslag vill man även att sambor som antingen har gemensamma barn eller som har sammanbott i minst fem år skall ha rätt till arv i viss mån efter den andra sambon.¹⁶ I framtiden kommer man således att införa någon form av sambolagstiftning i den norska rätten.

Med tanke på att det än så länge inte finns någon sådan särskild lagstiftning inom detta ämne, är istället praxis väldigt avgörande och vägledande för den norska rätten.¹⁷

¹³ St. meld. nr. 29, s. 61.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ A.a. s. 12.

3 Begreppet sambo

3.1 Sverige

Enligt den svenska rätten uppställs fyra kriterier för att ett par skall avses vara sambor. Det skall vara *två* personer, de skall *stadigvarande bo tillsammans*, det skall vara ett *parförhållande* och de skall ha ett *gemensamt hushåll*, enligt SamboL 1 §.

Enligt det första kriteriet gäller sambolagen således enbart där *två* personer sammanbor och därmed är polygami uteslutet från denna lagstiftning. I lagtexten anges det inte uttryckligen, men den omfattar såväl hetero- som homosexuella parförhållanden.¹⁸ Däremot omfattar den enbart ogifta samboende och blir således inte tillämplig på gifta makar.¹⁹

Med *stadigvarande bo tillsammans* avses att ett allt för kort samboende inte kan kvalificera ett samboförhållande enligt lagen. Enligt Agell är sex månaders samboende en riktlinje för att samborna skall kvalificeras som just sambor.²⁰ Vid bedömningen huruvida ett samboförhållande kan anses föreligga eller inte görs dock en helhetsbedömning där många aspekter påverkar bedömningen. Man tar bland annat hänsyn till om det finns ett inbördes testamente, huruvida samborna har kvar sin gamla bostad, om det finns andra ekonomiska familjeangelägenheter etc. Det finns dock vissa situationer där man presumerar att ett samboförhållande anses föreligga, nämligen om de har gemensamma barn tillsammans eller om de är folkbokförda på samma adress.²¹

Att samborna skall ha ett *parförhållande* menas ett äktenskapsliknande förhållande där det normalt sett ingår ett sexuellt samliv. Därmed är sambolagen inte tillämplig på exempelvis kompisar, barn och föräldrar eller syskon som sammanbor.²²

¹⁸ Karnov, fotnot 1 till SamboL 1 §.

¹⁹ Prop. 2002/03:80 s. 28.

²⁰ Agell, 1998, s. 238.

²¹ Karnov, fotnot 1 till SamboL 1 §.

²² Prop. 2002/03:80 s. 44.

När det gäller kravet på att det skall finnas ett *gemensamt hushåll*, avses att samborna skall ha en gemensam ekonomi eller en ekonomi där det finns ett samarbete mellan parterna så att en hushållsgemenskap existerar. Det skall även finnas ett samarbete kring de vardagliga sysslorna.²³

3.2 Danmark

Enligt dansk rätt är ett par samboende om de har en *gemensam bostad*, *gemensamt hushåll* samt en *gemensam ekonomi*.²⁴ I olika lagar uppställer man sedermera olika krav på förhållandets varaktighet för att paret skall kvalificeras som samboende enligt just den lagen. Typiskt sett uppställer man kravet om att paret skall ha sammanbott i minst två år.²⁵ Det förekommer dock i vissa lagar, exempelvis inom försäkringsrätten, att det krävs ett samboende under minst tre eller till och med fem år för att paret skall anses vara sambos.²⁶ Andra lagar uppställer inte fullt så stränga krav på samboendets varaktighet, utan att det räcker att man lever i samma hushåll för att man skall kvalificera sig som sambo, exempelvis inom hyresrätten.²⁷

3.3 Norge

Den norska rätten är mycket försiktig med att klart definiera vad *sambo* innebär, då man anser att samboförhållanden kan se väldigt olika ut.²⁸ Man kan dock utröna att paret för det första naturligtvis måste *leva tillsammans* under *stabila omständigheter* samt under *äktenskapsliknande* förhållande.²⁹ Därutöver ställs kraven om att de skall ha en *gemensam ekonomi* samt att

²³ Prop. 2002/03:80 s. 44.

²⁴ Nielsen, s. 363.

²⁵ Ibid.

²⁶ Lund-Andersen, s. 458.

²⁷ Ibid.

²⁸ http://odin.dep.no/bld/norsk/dok/andre_dok/nou/004005-020012/hov004-bn.html, 2006-05-13, kl. 12:47.

²⁹ Ryrstedt, 2005, s. 440.

samboendet skall ha en viss *varaktighet*.³⁰ Är dessa krav uppfyllda är paret att anse som sambor eller att de har ett «ugift samliv» enligt norsk rätt.³¹

³⁰ Bull, s. 19.

³¹ A.a. s. 20.

4 Äganderätten under samboförhållandet

4.1 Sverige

4.1.1 Samäganderätt

Utgångspunkten när det gäller äganderätten för sambor enligt svensk lag är att den egendom som vardera sambon förvärvar och bekostar är denna sambo ensam ägare därtill.³² Äganderätten påverkas på så vis inte av samboendet. Skulle samborna däremot förvärva egendom gemensamt, uppstår *samäganderätt*. Genom *Lag (1904:48 s. 1) om samäganderätt* har man infört regler för samägd egendom, då samäganderätt redan föreligger. Hur samäganderätt uppkommer har man dock inte reglerat genom lagstiftning, utan detta har växt fram genom praxis. Därutav kan man konstatera att man inom den svenska rätten har två möjligheter genom vilka samäganderätt kan uppkomma, antingen *öppet eller dolt*.³³

Den *öppna samäganderätten* innebär att det är öppet eller snarare uppenbart för båda samborna samt även iakttagbart för omvärlden, att de förvärvar egendomen gemensamt.³⁴ Det är således öppet redovisat både sinsemellan samborna samt för tredjeman att egendomen är förvärvad med samäganderätt. Öppen samäganderätt kan exempelvis uppkomma då samborna förvärvar en bil gemensamt där båda parterna blir formella ägare till egendomen. Eftersom det är uppenbart för båda ägarna till egendomen att de innehar den med samäganderätt torde det inte vålla lika många tvister och oklarheter angående äganderätten till egendomen så som det torde göra för egendom vilken innehas med dold samäganderätt.

³² Agell, 1998, s. 230.

³³ A.a. s. 70.

³⁴ A.a. s. 230.

Den *dolda samäganderätten* är dold på så vis att det *inte utåt sett framgår* att egendomen är samägd eftersom det enbart är den ena parten som förvärvar den.³⁵

Dold samäganderätt kan uppkomma både för lös respektive fast egendom, det vill säga sådan egendom vilken det uppställs formkrav för vid dess förvärv. Detta innebär således att samäganderätt till fast egendom kan ligga för handen, trots att det enbart är den ena samägaren som står på köpehandlingarna.³⁶ Poängteras bör att då dold samäganderätt uppkommer för fast egendom, bedöms denna dock inte på samma sätt som för lös egendom. Det blir snarare tal om att sambon gjort ett kommissionsförvärv för den andra sambons räkning,³⁷ vilket jag här inte har någon möjlighet till att djupare gå in på.

För att dold samäganderätt skall anses föreligga kan man genom praxis utröna vissa förutsättningar. Härigenom kan man utläsa att hänsyn tas bland annat till *egendomens beskaffenhet* samt till den omständighet att egendomen är införskaffad för sambornas *gemensamma bruk*.³⁸ Det skall dessutom föreligga ett *ekonomiskt samarbete* mellan samborna, så att den andra sambon skall ha möjliggjort förvärvet av egendomen genom ett *ekonomiskt tillskott*.³⁹ Ett avgörande rättsfall därom är **NJA 1980 s. 705** vilket handlade om ett sammanboende par som sammanbott under äktenskapsliknande förhållande i över 25 år. Mannen hade förvärvat en fastighet i enbart sitt namn, vilken skulle utgöra sambornas gemensamma hem och därmed för deras gemensamma bruk. Kvinnan hade enbart bidragit med en ringa del av köpesumman. Med beaktande av att kvinnans ekonomiska inkomst möjliggjort att mannen erhöll lån ifrån en bank och att han därigenom kunde fullfölja köpet, var kvinnans bidragande en förutsättning för mannens förvärv av bostaden. Därigenom ansåg HD att samborna hade förvärvat fastigheten med samäganderätt.⁴⁰ Av detta rättsfall kan man dra slutsatserna att det räcker att samborna har delat på utgifterna

³⁵ Ryrstedt, 1998, s. 62.

³⁶ A.a. s. 63.

³⁷ Ibid.

³⁸ A.a. s. 66.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Agell, 1998, s. 71.

eller att båda har haft inkomster under samboförhållandet för att man skall kunna anse att dold samäganderätt föreligger.⁴¹ En förutsättning för dold samäganderätt är således att den dolda samägaren på något sätt har bidragit till förvärvet.⁴²

Det skall även föreligga en *gemensam partsavsikt* om att egendomen skall innehas med samäganderätt.⁴³ Det är i doktrin oklart huruvida man kan presumera att en sådan gemensam partsavsikt föreligger om inte förvärvaren särskilt har utpekat sin vilja att det enbart är denna som skall vara ensam ägare till egendomen.⁴⁴ Man har dock genom praxis kunnat dra slutsatsen att en gemensam partsavsikt kan vara mer eller mindre underförstådd mellan samborna.⁴⁵ Dold samäganderätt kan således uppkomma då den ena partnern har förvärvat egendom i enbart sitt namn under förutsättningen att förvärvet har skett för bådass räkning, antingen genom ett uttryckligt avtal eller genom en underförstådd överenskommelse om att båda skulle bli ägare till egendomen.⁴⁶ Även tysta överenskommelser utgör således skäl för samäganderätt med beaktande av omständigheterna vid förvärvet av egendomen.⁴⁷ Utöver den gemensamma partsavsikten ställer man även krav på att den öppne förvärvaren skall eller bort ha *insett* den dolda samägarens önskan om att bli samägare till egendomen.⁴⁸

Sammanfattningsvis kan dold samäganderätt uppkomma då den ena sambon förvärvat egendom för samborna gemensamma bruk, under förutsättningen att den dolde förvärvaren underlättat förvärvet genom ett ekonomiskt tillskott. På så sätt har den dolda förvärvaren ådagalagt sin önskan om samäganderätt.

⁴¹ Agell, 1998, s. 71.

⁴² Ryrstedt, s. 79.

⁴³ A.a. s. 78.

⁴⁴ Se Ryrstedt, 1998, s. 78.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Agell, 1998, s. 230.

⁴⁷ Ryrstedt, 1998, s. 70.

⁴⁸ A.a. s. 80.

4.1.2 Rådighet

När det gäller sambors rådighet över samboegendom, vilken en av samborna är ägare till, har denna sambo inte rätt att pantsätta, uthyra, avhända eller på något annat sätt upplåna samboegendomen med nyttjanderätt då den andra sambon kan få rätt att överta egendomen vid en eventuellt bodelning.⁴⁹ Inte heller får sambon låta inteckna fast egendom eller tomträtt där det finns en bostad vilken är samboegendom. För sådan egendom som är bohag, vilken utgör samboegendom, gäller att man inte har rätt att pantsätta eller avhända sådan egendom.⁵⁰

Skulle den ena sambon inte lämna sitt samtycke till att den andra sambon skall få göra någon av ovannämnda rättshandlingar kan den andra sambon vända sig till domstol, vilken kan tillåta att åtgärden ändå blir tillåten.⁵¹

Då en sambo vidtar en rättshandling i strid mot dessa rådighetsinskränkningar, där varken den andra sambons eller domstolens samtycke föreligger, blir åtgärden således olaglig. Detta berättigar den andra sambon till att väcka talan varigenom rättshandlingen kan förklaras ogiltig vilket resulterar i att egendomen skall återgå. Det finns dock undantag från att egendomen skall återgå, nämligen vid överlåtelse eller pantsättning av bohag där tredje man kommit i god tro.⁵²

4.2 Danmark

4.2.1 Samäganderätt

Utgångspunkten för äganderätten är att vardera sambon äger sin förvärvade egendom och kan således ta med sig egendomen vid en eventuell separation.⁵³

⁴⁹ SamboL 22 §.

⁵⁰ SamboL 23 § p. 4.

⁵¹ SamboL 24 §.

⁵² SamboL 25 §.

⁵³ Viggo s. 113.

Sådan egendom som samborna förvärvar gemensamt, äger de med *samäganderätt*.⁵⁴ Presumptionen för sådan gemensamt förvärvad egendom är att samborna äger egendomen till lika stora delar.⁵⁵

Ett viktigt prejudikat för sambors samäganderätt är **UfR 1980.480 H**. Där hade samborna sammanbott i fyra år, varutav två av dessa år i mannens bostad. Efter att samboförhållandet upphört, bodde mannen kvar i bostaden i knappt ett och ett halvt år då han sedermera sålde den. Kvinnan, som hade haft en betydligt mindre inkomst än mannen under deras samboförhållande, erhöll därvid ett *kompensationsbelopp* på 25 000 DKK. Här erhöll således kvinnan en summa från försäljningen av mannens ägda bostad, som de levde i under samboförhållandet.⁵⁶ Motiveringen därtill var att kvinnans ekonomiska bidragande till samlivet varit *nödvändigt och väsentligt* för att mannen skulle kunna förvärva bostaden samt kunna ha den kvar. Därigenom förelåg det ett ekonomiskt samarbete mellan samborna. Rätten konstaterade dock inte att kvinnan var samägare till bostaden, utan att det istället blev tal om ett kompensationsvederlag.⁵⁷ Även om detta inte är att anse som någon form av samäganderätt, kan sambor enligt dansk rätt således bli kompenserade med en summa pengar då egendom avyttras som den ena sambon förvärvat för egna medel. Förutsättningen för att en sådan kompensation är att den andra sambon bidragit ekonomiskt till förvärvet och att detta varit en nödvändig förutsättning därtill.

Det är inte enbart genom bidragande på ett eller annat sätt till ett förvärv av den gemensamma bostaden som man kan berättiga ett kompensationsvederlag. Sådana vederlag kan nämligen även tillerkännas den sambo som har varit *hemarbetande*. Rättsfallet **UfR 1984.166 H** handlade om sambor vilka hade sammanbott i drygt 16 år och hade tre gemensamma barn. Kvinnan var således hemma och tog hand om barnen och det gemensamma hushållet och hemmet medan mannen arbetade. Detta resulterade i att kvinnan inte ägde någon egendom av värde, medan mannen tjänat ihop miljonbelopp. Rätten konstaterade att kvinnans arbete i hemmet

⁵⁴ Viggo, s. 114.

⁵⁵ Nielsen s. 369.

⁵⁶ A.a. s. 373.

⁵⁷ UfR 1980.480 H.

varit av väsentlig betydelse för att uppbygga och upprätthålla det gemensamma hemmet samt att detta varit en förutsättning för att mannen skulle kunna förvärva den förmögenhet som han gjort under samboförhållandet. Därmed erhöll hon en kompensation på 200.000 DKK.⁵⁸

Domstolen tillerkände dock inte kvinnan något kompensationsvederlag i **UfR 1985.607 H**. Rättsfallet rörde ett par vilka hade sammanbott i ett hus som mannen byggde under förhållandet på en tomt som han förvärvat innan samlivet.

Det är således unikt för den danska rätten att den ena sambon *kan* ha rätt att erhålla någon form av kompensation från den andra sambon i samband med förhållandets upplösning eller då egendomen säljs efter det att förhållandets upphört. Det rör sig således om en kompensation, vilket innebär att egendomen ändå inte är att anse som samägd. Den danska rätten föredrar därmed kompensationsvederlag före att tillerkänna en sambo en samägarandel i egendomen.⁵⁹

4.2.2 Rådighet

Huvudregeln när det gäller rådigheten enligt den danska rätten är att den sambo som är ägare av en viss egendom har full rådighet över densamma. Detta innebär således att det inte krävs något tillstånd av den andra sambon om ägaren vill låta egendomen bli avyttrad, uthyrd etc.⁶⁰

Eftersom det inte finns några mer särskilda lagregler än så angående rådigheten mellan sambor, är således utgångspunkten att det är upp till varje sambopar att själva sinsemellan avtala hur man vill ha det med rådigheten av egendomen.⁶¹ Detta gäller både för sådan egendom som vardera sambon äger själv samt även egendom som innehas med samäganderätt. Det blir således sambornas egna avtal eller överenskommelser angående samäganderätten som blir gällande då avtalsfriheten är utgångspunkten, om samborna önskar att frånga huvudregeln. Vid en eventuell tvist mellan

⁵⁸ UfR 1984.166 H samt Nielsen s. 374.

⁵⁹ Nielsen s. 373.

⁶⁰ A.a. s. 366.

⁶¹ Vindeløv, s. 36.

samborna blir det därmed utifrån sambornas avtal respektive överenskommelser som rätten gör sin bedömning ifrån, såvida inte avtalet strider mot allmänna rättsprinciper.⁶²

4.3 Norge

4.3.1 Samäganderätt

Äganderätten påverkas inte av samboförhållandet, utan utgångspunkten är att var och en av samborna äger sin förvärvade egendom, såvida de inte särskilt avtalat om samäganderätt. Däremot äger samborna gåvor med samäganderätt, där avsikten från gåvogivaren har varit sådan. Dock bör det poängteras att större gåvor som kommer från den ena sambons släkt, kan anses vara förvärvad av denna sambo ensamt, med full äganderätt, trots att gåvan rent formellt var riktad åt båda samborna. Då äganderätten enligt norsk rätt skall utrönas, tar man således inte bara hänsyn till vilka de formella mottagarna är, utan man lägger stor vikt vid vem gåvogivaren indirekt har önskat tillgodose.⁶³

Den norska rätten innehåller en särskild lag, *Sameieloven* (SamL), vilken reglerar med hur stora andelar som samborna innehar sin samägda egendom. Presumtionen är att de innehar den med lika stora andelar,⁶⁴ såvida det inte kan visas att den ena sambon har bidragit i större utsträckning till förvärvet än den andra sambon.⁶⁵ Däremot reglerar lagen inte under vilka förutsättningar som samäganderätt kan uppkomma, utan dessa regler går istället att utläsa ur praxis.

Samäganderätt enligt den norska rätten kan uppkomma, då det enbart är den ena sambon som förvärvat egendomen medan den andra genom sin inkomst ha *möjliggjort* förvärvarens inköp. Detta kan exempelvis ligga för handen då den ena sambon står för löpande kostnader och på så sätt givit

⁶² Lund-Andersen, s. 459.

⁶³ Bull, s. 31.

⁶⁴ SamL 2 § 1 st.

⁶⁵ Bull, s. 40.

den andra sambon en möjlighet att spara pengar till förvärvet. Därmed har det förelegat ett *ekonomiskt samarbete* mellan samborna. Därför skall egendom anses som samägt, trots att den var införskaffad av den ena sambon i dennes namn.⁶⁶ Vid bedömningen angående huruvida samäganderätt föreligger eller ej tar man även hänsyn till samlivets varaktighet, om samborna har planerat förvärvet tillsammans samt bostadens ekonomiska värde.⁶⁷

I de fall då den ena sambon inte har haft någon förmögenhet och därmed inte har kunnat stå för exempelvis de vardagliga kostnaderna, medan den andra sambon därigenom kunnat förvärva bostaden, kan sambon som inte har tillfört någon ekonomisk lättnad för att underlätta förvärvet, ändock anses som samägare till bostaden. Det finns ett mycket känt rättsfall, **Rt. 1975.220**, även kallat för *husmordommen*, som i och för sig rörde ett gift par men som likaledes är relevant för sambor.⁶⁸ Paret hade införskaffat en gemensam bostad som mannen stod som ägare till. Han byggde själv bostaden och finansierade den med hjälp av hans sparade pengar från sin inkomst samt genom ett lån, vilket han ensam stod som ansvarig för. Kvinnan hävdade att hon var medägare till bostaden med anledning av att hon hade möjliggjort anskaffandet av bostaden. Detta hade hon inte gjort genom ett ekonomiskt bidragande, utan genom att ta hand om allt arbete i hemmet men framförallt även för att hon tagit hand om parets tre omyndiga barn. Detta fick hon också gensvar från Høyesterett. Det blev därigenom fastslagit att kvinnan på detta sätt förvärvat en *medäganderätt*, då hon skött hem och barn medan mannen arbetade och byggde huset. Därmed hade hon möjliggjort förvärvet av bostaden och blev således samägare till den.⁶⁹

Sammanfattningsvis kan således sådan egendom vilken den ena sambon har förvärvat, bli föremål för samäganderätt så fort den andra sambon möjliggjort förvärvet, antingen ekonomiskt eller genom arbete i hemmet.⁷⁰

⁶⁶ Bull, s. 32.

⁶⁷ A.a. s. 33.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Vindeløv, s. 31.

4.3.2 Rådighet

Var och en av samborna äger sin egendom, såvida de inte innehar egendomen med samäganderätt. Detta innebär att vardera sambon har full rådighet över sådan egendom som den är ensam ägare till.⁷¹ Ägaren av bostaden som samborna bor i kan således avyttra sin egendom utan den andra sambons samtycke.

Frågan är då hur rådigheten är för sådan egendom som samborna äger tillsammans med samäganderätt. Detta regleras av SamL såvida inte samborna har avtalat om något annat. Där stadgas det att vardera samägare har full ägarrådighet, men att rådigheten med hänsyn till medägaren är begränsad. Enligt dess 3 § bestäms rådighetens storlek utifrån ägarandelen i egendomen. Dock kan man tänka sig att denna rådighetsandelsreglering inte blir tillämplig så ofta då det i de flesta samboförhållanden inte torde vara naturligt att begränsa den ena sambons rådighet med tanke på dess ägarandel.⁷²

Egendomen som sambor innehar med samäganderätt, kan de således inte på något sätt avyttra, byta bort eller utgöra av gåva såvida inte den andra sambon samtycke föreligger.⁷³ Däremot har vardera sambon rätt att pantsätta eller låna ut sin andel, men inte pantsätta eller genom någon annan rättshandling inskränka på den andra sambons rättigheter.⁷⁴ Skulle sambon ändå göra det, inskränker man på den andra sambons del av egendomen, då vardera parten således enbart äger sin del. Däremot kan den sambo som vill sälja sin andel framtvinga att samäganderätten för den samägda egendomen upplöses.⁷⁵ På så sätt finns det alltså en möjlighet för den sambon som vill sälja sin andel av den samägda egendomen att avyttra andelen. Varje samägare har nämligen rätt att avyttra sin andel till vem man vill, vilket kan medföra diverse, om ändock enbart praktiska, problem inom

⁷¹ Bull, s. 43.

⁷² Ibid.

⁷³ A.a. s. 44.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ SamL 15 § samt Bull, s. 44.

samboförhållandet, beroende på vad det är för slags egendom som avyttras.⁷⁶

För att kompensera den sambo som fortfarande äger sin andel, och som således, genom att den andra sambon avyttrat sin andel, erhåller en ny samägare, finns det ett krav på att den säljande sambon skall erlägga en inlösningsavgift till den andra sambon.⁷⁷ Då den nya samägaren är en bröstarvinge till den ursprungliga samägaren finns dock ingen rätt till att erhålla någon inlösningsavgift.

⁷⁶ SamL 10 §.

⁷⁷ Ibid.

5 Rättsverkningar i samband med samboförhållandets upplösning

5.1 Sverige

5.1.1 Samboförhållandets upplösning

Enligt svensk rätt kan ett samboförhållande upplösas då en av samborna *avlider*, då de *separerar* och när de *ingår äktenskap*. Genom att någon av samborna ansöker om bodelningsförrättare, rätt att få bo kvar i bostaden eller väcker talan om övertagande av bostad enligt sambolagen, kan samboförhållandet även anses upphöra.⁷⁸

För att en *bodelning* skall komma till stånd, krävs det att samboförhållandet har upphört. Sambor kan således inte begära bodelning under ett bestående samboförhållande, utan det måste ha kommit till sitt upplösande. Därutöver krävs det att någon eller båda av samborna *begär* att en sådan bodelning skall ske.⁷⁹ Det sker således ingen bodelning per automatik då samboförhållandet upphör. En sådan begäran skall vara framställd senast ett år efter att samboförhållandet upphörde, såvida inte samboendet upphörde på grund av att den ena sambon avlidit. Då skall begäran om bodelningen framställas senast när bouppteckningen förrättats.⁸⁰ Samborna kan dock i förväg ha avtalat att det inte skall ske någon bodelning, se mer därom under avsnittet 5.1.5 nedan.

Bodelningsförfarandet går till så att vardera sambons andelar i samboegendomen, det vill säga bohag och bostad som sambon förvärvat för deras gemensamma begagnande, beräknas.⁸¹ De skulder som vardera

⁷⁸ SamboL 2 §.

⁷⁹ Ang. bodelning i anledning av dödsfall, se nedan under kap. 5.1.3.

⁸⁰ SamboL 8 §.

⁸¹ Sambo L 12 §.

sambon har som är hänförlig till samboegendomen får lov att dras av. Andra skulder kan enbart dras av ifrån samboegendomen i de fall då man inte kan dra av det från någon annan egendom (sådan egendomen som inte ingår i bodelningen), exempelvis om sambon inte har någon annan egendom av större värde än samboegendomen.⁸² I dessa fall kan man således dra av en skuld på samboegenomen trots att den inte är hänförlig därtill.

Efter att eventuella skulder har dragits av från samboegendomens värde, skall det resterande värdet från vardera sambon läggas samman för att sedan delas lika.⁸³

Parterna kan dock begära *jämkning*, vilket innebär att den part som begär en sådan jämkning kan komma att behålla mer av sin samboegendom än vad den skulle ha erhållit genom bodelningens likadelning. Jämkning av bodelningen kan komma ifråga framförallt med beaktande av samboförhållandets längd, deras ekonomiska förhållanden samt då det med beaktande av omständigheterna i övrigt annars kan anses oskäligt att det skall ske en likadelning.⁸⁴ En sådan jämkning resulterar således i att den part som begärt jämkningsen får behålla mer av sin egendom. Det är därmed inte möjligt att den sambon som ägt minst samboegendom begär jämkning och får erhålla mer än vad hälftindelningen gav. Jämkningsen hjälper därmed enbart den part som ägt mest samboegendom.

Efter att andelsberäkningens är gjord, ska samboegendomen fördelas mellan samborna på *lotter*.⁸⁵ Här blir det frågan om en *behovsprövning*. Den sambon som behöver bostaden och bohaget mest har således rätt att få sådan egendom avräknad på sin lott, även då det är den andra sambon som förvärvat egendomen eller om den är förvärvad med samäganderätt. Det kan därmed bli frågan om att den sambon som inte ägde samboegendomen, att denna har rätt att överta den eftersom denna person är i störst behov av egendomen. Framför allt kan det bli tal om att bostaden övertas av den andra parten, exempelvis om samborna har gemensamma barn och då dessa barn skall bo tillsammans med den sambo som övertar bostaden. Då skall

⁸² SamboL 13 §.

⁸³ SamboL 14 §.

⁸⁴ SamboL 15 §.

⁸⁵ SamboL 16 §.

kriteriet om att övertagandet skall vara skäligt vara uppfyllt. För att överta egendomen skall det således ske både en behovs- och en skälighetsprövning.⁸⁶

5.1.2 Bostaden

Vilket nämnts ovan under 5.1.1 har den sambo som är i störst behov av bostaden och bäst behöver den rätt att överta den om det kan anses skäligt. Att poängteras bör att detta således gäller även sådan egendom (enbart hyresrätt eller bostadsrätt) som inte är samboegendom, det vill säga sådan egendom som inte skall ingå i bodelningen och således sådan egendom som någon av parterna förvärvat innan samboförhållandet vilken inte var avsyftad att den skulle vara för parets gemensamma bruk vid dess förvärv.⁸⁷ För att ett sådant övertagande av bostad skall kunna ske, krävs det enligt lagrummet att samborna skall ha eller ha haft gemensamma barn tillsammans eller att det annars föreligger synnerliga skäl för övertagandet.⁸⁸ Exempel på sådana synnerliga skäl kan vara att den ena sambon är gravid med sambornas gemensamma barn.⁸⁹

5.1.3 Underhållsskyldighet

Det finns inte någon direkt underhållsskyldighet mellan sambor, varken under eller efter samboförhållandet. Inte ens där den ena parten har yrkesarbetat och försörjt familjen, medan den andra varit hemma och tagit hand om hushållet och om barnen, vilket resulterat i att denna part inte haft några större ekonomiska tillgångar eller inkomster, kan man erhålla underhåll. HD har uttalat att man inte kan få någon ersättning för arbete i det gemensamma hemmet.⁹⁰

⁸⁶ SamboL 16 §.

⁸⁷ Agell, 1998, s. 255.

⁸⁸ SamboL 22 §.

⁸⁹ Karnov, fotnot 58 till 22 § SamboL.

⁹⁰ Agell, 1998, s. 230.

Ett intressant rättsfall att nämna är **NJA 1975 s. 298** vilket handlade om sambor som sammanbott i tio år innan den ena sambon avled. Under mannens sista år i livet hade kvinnan vårdat honom i hemmet, vilket hon sedermera krävde ersättning för efter hans bortgång. HD fastslog att det vanligtvis torde utgå ersättning för utfört arbete, om detta arbete är av sådan typ och i sådan omfattning att det vanligtvis utgår lön till den arbetande, även om samborna inte har gjort någon överenskommelse därom att det skall utgå någon ersättning. Rätten poängterade dock att till denna rättsregel följer det många undantag, exempelvis om barn har hjälpt sina föräldrar, då vänner hjälps åt samt då en partner hjälper den andra partnern så som i detta rättsfall. Därmed fastslog HD att det inte kunde bli tal om någon ersättning för det arbete som kvinnan utfört då hon vårdat mannen.⁹¹ Däremot kan man bli kompenserad om man biträtt den andra sambons förvärvsverksamhet,⁹² men det föreligger således ingen underhållsskyldighet mellan sambor, varken under eller efter samboförhållandet.

5.1.4 Rättsverkningar i samband med den ena sambons dödsfall

Sambor har ingen legal arvsrätt efter varandra. Naturligtvis kan samborna dock testamentera till varandra, så att de ärver varandra och på detta sätt uppfylla en önskan om att ärva. Skulle någon av samborna dock ha barn, antingen gemensamma eller särkullbarn, innebär det att dessa barn har rätt till sin laglott, det vill säga halva kvarlåtenskapen.⁹³ Därigenom inskränks sambors testationsfrihet, till förmån för efterlevande barn.

Trots att det således inte finns någon legal arvsrätt för sambor enligt svensk rätt, har lagstiftaren ändå valt att införa delvis annorlunda regler vid bodelning i anledning av att den ena sambon avlider jämfört med bodelning på grund av att samboförhållandet upphört, så som en

⁹¹ Agell, 1998, s. 230.

⁹² Ibid.

⁹³ A.a. s. 266.

skyddsregel för den efterlevande parten. För det första är det enbart den efterlevande sambon som kan påkalla bodelning mellan samborna och således inte den avlidnes dödsbo. För det andra finns det en möjlighet för den efterlevande sambon att behålla egendom ur bodelningen (efter avdrag av skulder), i den mån egendomen räcker, så att det motsvarar två prisbasbelopp,⁹⁴ det vill säga nästan 80 000 kr i skrivande stund.⁹⁵ Denna regel är således en skyddsregel, vilken kan resultera i att den efterlevande sambon erhåller mer vid en bodelning i samband med den andra sambons bortgång än om de hade varit en bodelning i anledning av en separation då båda samborna var i livet.

Förutom att den efterlevande sambon har rätt att begära bodelning samt erhålla två basbelopp ur bodelningen, har denna sambo även rätt att överta bostad och bohag på samma sätt som när det sker en bodelning då båda samborna är i livet.⁹⁶ Detta med anledning av att lagstiftaren velat att den efterlevande sambon skall ha samma rättigheter vid en bodelning på grund av dödsfall som på grund av separation.⁹⁷ Till skillnad från när bodelningen sker på grund av en separation mellan samborna har dock enbart den efterlevande sambon, och således inte den avlidnes dödsbo, sådan övertaganderätt.⁹⁸

När det gäller jämkning av bodelningen enligt 15 § SamboL är det inte enbart den efterlevande sambon som har rätt att påkalla en sådan jämkning, utan detta har även den avlidnes dödsbo rätt att göra. Även övertagande av bostad av den efterlevande kan bli oskäligt mot den avlidnes dödsbo. Detta kan exempelvis vara oskäligt med ett övertagande av bostad för den avlidne sambons dödsbo då samborna sammanlevt under en kortare period där den gemensamma bostaden förvärvades med medel från enbart den sambon som senare avled. En övertaganderätt till bostaden kan då anses oskäligt om den

⁹⁴ SamboL 18 §.

⁹⁵ Prisbasbelopp för år 2006 är 39 700 kr, http://www.scb.se/templates/tableOrChart_33883.asp, 2006-05-02, kl. 10:30.

⁹⁶ SamboL 18 §.

⁹⁷ Prop. 1986/87:1 s. 265.

⁹⁸ Karnov not 10 till 2 § SamboL.

efterlevande sambon haft en förmögenhet vid sidan av de tillgångar som skall ingå i bodelningen.⁹⁹

5.1.5 Avtal mellan sambor

Vilket framgått tidigare i denna framställning, är utgångspunkten enligt den svenska rätten att om någon av samborna efter samboförhållandets upplösning begär att det skall ske en bodelning, så skall en bodelning komma till stånd.¹⁰⁰ Skulle samborna däremot i förväg komma överens om att det inte skall ske någon bodelning vid en eventuell framtida separation, kan de med fördel avtala skiftningen därom. Ett sådant samboavtal skall upprättas skriftligen och undertecknas av båda parterna.¹⁰¹

Genom ett *föravtal* kan samborna ge detaljerad information där de i förväg exempelvis bestämmer att viss egendom skall tillfalla den ena sambon vid en eventuell framtida bodelning samt hur bodelningen i övrigt skall gå till. Även detta avtal skall undertecknas av vardera sambon.¹⁰²

5.2 Danmark

5.2.1 Samboförhållandets upplösning

Danska samboförhållanden anses upplösta då parterna inte längre bor tillsammans. Eftersom man ser på samborna som två ekonomiskt självständiga individer där samboendet inte påverkar äganderätten och inte heller berättigar samborna till något dolt anspråk i den andras egendom, sker det *inte* någon *bodelning* mellan dem då samboförhållandet anses upplöst.¹⁰³

Var och en av samborna tar således med sig sin ägda egendom ut ur samboförhållandet.

⁹⁹ Agell, 1998, s. 259.

¹⁰⁰ SamboL 8 §.

¹⁰¹ SamboL 9 §.

¹⁰² SamboL 10 §.

¹⁰³ Lund-Andersen, s. 459.

Det sker därmed vanligtvis inte någon bodelning mellan sambor, såvida parterna inte har avtalat om något annat. På så vis blir det samma konsekvenser för de danska samborna som det blir för de danska makarna som bodelar i anledning av äktenskapsskillnad om de innehar all egendom som enskild. Man kan dock inte använda *ægteskapslovens* regler analogt för sambor.¹⁰⁴

5.2.2 Samägd egendom

När det gäller sådan egendom som samborna anskaffat av gemensamma medel det vill säga som således utgörs av samäganderätt, kan detta samägande upplösas genom avtal eller av rätten om parterna inte önskar äga den tillsammans. Sedermera säljs egendomen på offentlig auktion såvida inte parterna avtalat om något annat.¹⁰⁵

5.2.3 Bostaden

Vid samboförhållandets upplösning kan den sambo som inte är den formella hyresgästen till paret's gemensamma bostad, om den är en *hyreslägenhet*, ha rätt att *överta* den. Rätten kan således enligt den tillämpliga *Lejelovens* (LejeL) regler besluta att den sambo som inte är den formella hyresgästen, får överta den andra sambons lägenhet om de har bott tillsammans i bostaden i minst två år.¹⁰⁶ Detta sker dock enbart då det föreligger *särskilda skäl*. Exempel på sådana skäl kan vara att paret har gemensamma barn, men hänsyn tas även till särkullbarn. Skulle den ena sambon driva en näringsverksamhet i en lokal som den gemensamma bostaden är knuten till, är detta även en faktor som talar till fördel för att sambon skall få överta bostaden.¹⁰⁷ Utgångspunkten är dock att den som är den formella

¹⁰⁴ Nielsen, s. 373.

¹⁰⁵ A.a. s. 377.

¹⁰⁶ A.a. s. 372.

¹⁰⁷ Ibid.

hyresgästen har rätt att bo kvar i lägenheten såvida det inte föreligger sådana särskilda skäl för övertaganderätt.

Hyr samborna däremot bostaden gemensamt, har ingen av dem rätt att kräva att den andra sambon skall lämna lägenheten. Naturligtvis kan var och en av samborna enbart säga upp hyrandet av bostaden för sin egen del och således inte säga upp den andra, vilket skulle innebära att den andra sambon tvingades ifrån bostaden.¹⁰⁸

Kommer parterna inte överens om vem som skall bo kvar och vem som skall vara tvungen att flytta där ifrån, kan rätten avgöra frågan utifrån samma riktlinjer som gäller för gifta makar.¹⁰⁹ Detta innebär att det skall göras en något friare behovsprövning då samborna innehar bostaden gemensamt jämfört med då det kan bli tal om övertaganderätt.¹¹⁰

5.2.4 Underhållsskyldighet

När det gäller underhåll mellan sambor finns det varken någon underhållsskyldighet under eller efter samboförhållandets upphörande.¹¹¹ Genom avtalsfriheten kan de däremot avtala att den ena sambon skall erlægga en viss summa till den andra sambon under samboförhållandets varaktighet samt även efter att det har upphört.¹¹²

Det finns dock en möjlighet för en sambo att erhålla ersättning från den andra sambon, om den förstnämnda inte har någon försörjningsmöjlighet och om samboendet har varit äktenskapsliknande.¹¹³

¹⁰⁸ Nielsen, s. 372.

¹⁰⁹ LejeL 77 §.

¹¹⁰ Nielsen, s. 373.

¹¹¹ A.a. s. 365.

¹¹² Viggo, s. 112.

¹¹³ Erstatsningslovens 13 § samt Nielsen, s. 365.

5.2.5 Rättsverkningar i samband med den ena sambons dödsfall

Danska sambor har inte någon legal arvsrätt efter varandra enligt *Arveloven* (AL). Önskar de ändå att ärva varandra går det bra att testamentera därom.

Däremot följer det andra rättsverkningar som blir aktuella för den efterlevande sambon i anledning av dödsfallet. Nämnas bör att den efterlevande sambon har rätt att fortsätta hyresförhållandet för den gemensamma bostaden om samborna haft ett gemensamt hushåll i minst två år tillsammans.¹¹⁴

En annan konsekvens av den ena sambons dödsfall, är att den danska rätten innehåller regler som berättigar den efterlevande sambon till ekonomisk ersättning med anledning av den andra sambons död då den avlidne sambon har varit en familjeförsörjare. För att en sådan ersättning eller kompensation skall utgå till den efterlevande sambon, uppställs det enligt lag inget krav på någon särskild varaktighet på förhållandet, men man brukar ändå kräva att samborna skall ha sammanbott åtminstone i sex månader för att någon ersättning skall utgå. Vid dödsfall som är relaterade till yrkesarbetet måste samborna däremot ha sammanbott i minst två år direkt innan dödsfallet för att erhålla ersättning.¹¹⁵

5.2.6 Avtal mellan sambor

Eftersom den danska rättens utgångspunkt är att det inte skall ske någon bodelning mellan samborna då förhållandet upphör, kan sambor om de så önskar ingå ett avtal om att en bodelning skall komma till stånd mellan dem när förhållandet upphör. Avtalsfriheten är stor när det gäller utformningen av dess innehåll. Däremot kan samborna inte ingå sådana avtal där det regleras att deras ekonomi skall vara utformad likartat som de regler vilka

¹¹⁴ LejeL 75 § 2 st. samt Nielsen, s. 377.

¹¹⁵ Lund-Andersen, s. 465.

gäller för gifta makar.¹¹⁶ Däremot kan de innehålla regler om att samborna skall dela lika på en eventuell vinst då man säljer den gemensamma bostaden.¹¹⁷ Ett avtal kan även reglera att den ena sambon skall erhålla ett kompensationsbelopp vid samboendets upplösning etc.

Huvuddragen för ett giltigt avtal är att det skall ha ett klart innehåll, det skall vara konkret samt ha en överskådlig karaktär.¹¹⁸

5.3 Norge

5.3.1 Samboförhållandets upplösning

Det finns inte någon speciell lagstiftning som reglerar hur fördelningen skall ske mellan de före detta samborna när samboendet har upphört.¹¹⁹ Istället använder man sig av de allmänna förmögenhetsrättsliga reglerna, trots att de inte passar bra att tillämpa på sambor i alla situationer. Således äger vardera sambon sin egendom och därmed behåller parterna sin ägda egendom eftersom ingen bodelning sker, såvida samborna inte ingått ett avtal därom.¹²⁰

5.3.2 Samägd egendom

I samband med separationen är det därmed av mycket stor vikt att utröna vem av samborna som är ägare till vilken egendom. För sådan egendom där dold samäganderätt föreligger har den formelle ägaren inte någon förtursrätt till att överta egendomen. För sådan egendom skall medägaren erhålla antingen en värdeandel i egendomen, ett vederlag motsvarande andelens

¹¹⁶ Se vidare UfR 1979.808 Ø.

¹¹⁷ Nielsen s. 368.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Haga, s. 11.

¹²⁰ Bull, s. 98.

värde eller så kvittar man en eventuell skuld om sambon inte får bo kvar i bostaden.¹²¹

Skulle samborna inte själva komma överens om vem som skall överta egendomen, likaså då man av rent praktiska skäl inte kan dela på egendomen utan att den tar skada av det, skall egendomen säljas vid en offentlig auktion, eftersom ingen av samborna har någon företrädesrätt till egendomen.¹²² Denna regel gäller dock inte, om parterna har avtalat om att någon av dem skall ha rätt att överta viss egendom eller att det inte skall ske någon offentlig auktion. Samborna har således en stor möjlighet till avtalsfrihet och kan på så sätt i förväg reglera hur den samägda egendomen skall fördelas vid en eventuell framtida separation.¹²³

Andra situationer som kan vara aktuella då samäganderätt kan yrkas i anledning av samboförhållandets upplösning, är när egendomen som någon av samborna förvärvade har sjunkigt i värde så att det finns en skuld på egendomen, där den formelle ägaren vill hävda att den andra sambon är samägare så att den formella ägaren själva slipper att stå för hela skulden. Detta kan exempelvis vara situationen då man förvärvat en fastighet som sedermera har sjunkigt i värde.¹²⁴

5.3.3 Bostaden

Sedan 1991 gäller en ny lag i Norge, *Husstandsfelleskapsloven*. Denna lag reglerar situationen då två eller flera ogifta myndiga personer, vilka har bott tillsammans i ett gemensamt hushåll och i en gemensam bostad, upphör att leva tillsammans, antingen genom att en av dem avlidit eller i anledning av något annat.¹²⁵ Denna lagstiftning kan leda till att den ena sambon har rätt att bli medkontrahent i ett hyreskontrakt, rätt till att överta bostaden eller en del av den om den tillhör den andra sambon under förutsättning att bostaden har tjänat som gemensam bostad åt dem, såvida den andra sambon inte har

¹²¹ Ibid.

¹²² SamL 15 §.

¹²³ Bull, s. 99.

¹²⁴ A.a. s. 98.

¹²⁵ HusfskL 1 §.

ärvt egendomen.¹²⁶ Syftet med denna lagstiftning är således att reglera vem som har rätt till den gemensamma bostaden då samboförhållandet upphört.

Lagen kan exempelvis bli tillämplig då kompisar eller syskon lever tillsammans, men jag tar här enbart sikte på situationen då det är sambor, det vill säga par som är ogifta med som lever under äktenskapsliknande förhållanden, som upphört att bo tillsammans. Här kommer jag enbart i korthet att redogöra för de delar av lagstiftningen som jag funnit varit mest relevant och av störst intresse för denna uppsats.

En förutsättning för att denna lag skall bli tillämplig, är att de som sammanbott har haft en *gemensam ekonomi* där båda har täckt utgifter till hushållet, boendet etc. För sambor som lever under ett normalt samboende med en gemensam ekonomi blir denna lagstiftning således tillämplig på. För att lagstiftningen skall bli tillämplig krävs det även att samborna har bott tillsammans i minst två år, eller under en kortare tid i fall att samborna har, har haft eller väntar barn tillsammans.¹²⁷ Vid dessa fall krävs det således inte någon specifik varaktighet på sammanboendet. För att det skall bli frågan om ett sådant övertagande av bostaden, görs det en *helhetsbedömning* med särskild vikt på en behovs- och en intresseprövning. På detta sätt ger således denna lagstiftning en möjlighet för samboende till att överta den gemensamma bostaden.

Äger samborna istället *bostaden med samäganderätt* eller om de *hyr en hyresrätt gemensamt*, har båda samborna rätt att bo i bostaden och den ena sambon kan inte tvinga den andra sambon till att flytta medan samboförhållandet består. När samboförhållandet sedermera upphör, har ingen av samborna någon företrädesrätt för att få bo kvar i bostaden. Eftersom de samäger den, blir nämligen SamL och dess 15 § tillämplig, vilket medför att då samborna inte kan komma överens om vem som skall bo kvar i bostaden, skall den säljas på auktion om den inte går att dela på. Dessa regler kan även användas analogt då samborna gemensamt hyr en bostad.¹²⁸

¹²⁶ Husfsl 3 §.

¹²⁷ Husfsl 1 §.

¹²⁸ Bull, s. 115.

5.3.4 Underhållsskyldighet

Varken under eller efter samboförhållandet föreligger det någon underhållsskyldighet sinsemellan samborna.¹²⁹ Däremot kan samborna avtala om att de ska vara underhållsskyldiga mot varandra, både under som efter samboförhållandet.¹³⁰ Den ena sambon kan dock bli berättigad till någon form av *kompensation*, om det skett en värdeökning av den ena sambons tillgångar på grund av den andra sambons handlande. Vederlag kan även utges då den ena sambon givit den andra sambon gåvor vid tiden precis innan förhållandets upplösning.¹³¹ Poängteras bör att dessa två sistnämnda exempel är bara ett berättigande till kompensation och således inte någon form av underhållsrättighet.

5.3.5 Rättsverkningar i samband med den ena sambons dödsfall

Samborna har ingen legal arvsrätt efter varandra enligt den norska rätten.¹³² Vid den första sambons bortgång, behåller således var och en av samborna sin äga egendom, vilket innebär att den efterlevande sambon behåller sitt och den avlidne sambons arvingar erhåller den avlidnes ensamt ägda egendom. Det sker således inte någon bodelning enligt den norska rätten då någon utav samborna avlider.¹³³

Naturligtvis kan samborna genom ett *testamente* frångå reglerna om att samborna inte skall ha någon arvsrätt efter varandra och på så sätt sinsemellan reglera att de skall ärva varandra.¹³⁴ Befogenheterna att testamentera bort sin kvarlåtenskap är obegränsad då den avlidne sambon inte har några bröstarvingar. Skulle situationen vara den motsatta, kan

¹²⁹ St. meld. nr. 29, s. 61.

¹³⁰ Bull, s. 97.

¹³¹ Bull, s. 104.

¹³² A.a. s. 157.

¹³³ A.a. s. 158.

¹³⁴ Ibid.

testatorn enbart testamentera bort en tredjedel av kvarlåtenskapen.¹³⁵ Ett undantag från denna regel är att om bröstarvingarna har erhållit minst en miljon norska kronor, har testatorn rätt att testamentera bort resterande del av kvarlåtenskapen även ifall att detta skulle vara mindre än en tredjedel tillsammans.

När det gäller sådan egendom som samborna samägde, har varken den efterlevande sambon eller den avlidne sambons arvingar någon företrädesrätt till. Samäganderätten påverkas således inte av att egendomen byter ägare genom arv, utan fortsätter att gälla. Skulle arvingarna eller den efterlevande sambon vilja upplösa samäganderätten, blir situationen som jag skrivit ovan, att egendomen blir föremål för försäljning enligt SamL 15 §.¹³⁶

När det gäller samäganderätt av den gemensamma bostaden, har den efterlevande sambon dock rätt till att bo kvar, om det är nödvändigt för att undvika uppenbart orimliga resultat enligt **Rt. 1978.1352**.¹³⁷

Trots att det inte finns någon legal arvsrätt mellan sambor, kan den efterlevande sambon vara berättigad till ett *kompensationsvederlag* från den avlidne sambons tillgångar,¹³⁸ exempelvis om den efterlevande sambon särskilt har vårdat den sjuka sambon.

Nämnas kan även att den efterlevande sambon inte har någon rätt, så som norska makar har, att sitta kvar i oskiftat bo.¹³⁹

5.3.6 Avtal mellan sambor

Samborna kan sinsemellan upprätta avtal huruvida de vill att deras ägarförhållande och hur deras gemensamma ekonomi skall vara.¹⁴⁰ Ett sådant skriftligt avtal kan ge tydliga riktlinjer om hur parterna vill att exempelvis ekonomin och ägarförhållandena skall vara, både under och eventuellt efter förhållandets upplösning, vilket kan vara till stor nytta.

¹³⁵ A.a. s. 158 samt Lov om arv m.m. 29 §.

¹³⁶ Bull, s. 161.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ A.a. s. 172.

¹³⁹ Haga, s. 11.

¹⁴⁰ Ibid.

Samborna kan exempelvis ingå ett *samägaravtal*, vilket medför att all egendom som samborna kommer att förvärva under samboförhållandet, skall vara samägd av dem båda.¹⁴¹ På detta sätt kan samborna avtala om samäganderätt med precis samma rättverkningar som gäller för gifta.¹⁴² Genom ett sådant avtal kan samborna således på egen hand avtala hur de vill att deras ekonomi skall vara så att den svagare parten på så sätt kan skyddas, då inte lagstiftningen per automatik gör det.

¹⁴¹ A.a. s. 49.

¹⁴² Ibid.

6 Analys – självständighet eller gemenskap?

6.1 Inledning

I denna del av uppsatsen skall jag komparera de olika ländernas rättssystem gällande sambor och utifrån ett självständighets- respektive gemenskapsperspektiv undersöka om man kan utröna huruvida ländernas lagstiftning huvudsakligen syftar till att skydda självständigheten mellan samborna eller istället dess gemenskap.

6.2 Äganderätten under samboförhållandet

6.2.1 Samäganderätt

Gemensamt för alla länderna är att äganderätten inte påverkas av samboendet, utan vardera sambon äger sin förvärvade egendom. På detta sätt är det självständigheten som har lyst igenom, då ingen av ländernas lagstiftare valt att äganderätten skall vara av sådan betydelse att den skall ändras så att samborna automatiskt innehar egendomen med någon form av samäganderätt då man blir sambos. Var och en av samborna innehar istället sin ägda egendom och den svagare parten skyddas på så sätt inte genom äganderätten till egendomen.

Däremot har man i samtliga länder infört någon form av *samäganderätt* då samborna haft en gemensam ekonomi med ett ekonomiskt samarbete där man antingen förvärvat egendomen med gemensamma medel, att var och en har givit ett ekonomiskt bidrag till förvärvet eller genom att samborna har fördelat utgifterna på ett sådant sätt att det ändå kan anses som samägd

egendom. Dessa grundläggande rekvisit är i stort sett gemensamma för alla länderna.

Gemensamt för Sverige och Danmark är att det krävs att det skall ha förelegat ett *ekonomiskt samarbete* mellan parterna för att samäganderätt skall uppstå. Detta innebär att det inte krävs att det är båda samborna som har förvärvat egendomen, utan att de har löst ekonomin på ett sådant sätt att de växelvis stått för inköpen eller genom att exempelvis kvinnan stått för de dagliga löpande kostnaderna, exempelvis för inköp av mat, medan mannen stått för de få men dyrare förvärven. Genom denna gemensamma ekonomi och det ekonomiska samarbetet har de hjälpt varandra indirekt till förvärvet av egendomen. För svensk och dansk rätts del uppställs det således krav att det skall föreligga ett ekonomiskt samarbete. Samäganderätt kan således ej uppkomma genom arbete i hemmet eller genom omhändertagande av parets gemensamma barn. Den danska rätten kan dock i vissa fall, istället för att konstatera att samäganderätt föreligger, berättiga den parten som inte är den formella förvärvaren och ägare till egendomen ett kompensationsvederlag då egendomen avyttras, även om detta sker flera år efter samboförhållandet upphört. Här räcker det således att den ena parten har tagit hand om parets barn och hushåll för att man skall erhålla kompensation, ifall att dessa handlingar har varit nödvändiga och en väsentlig förutsättning till att den andra sambon skall ha kunnat göra förvärvet. Denna kompensationsmöjlighet finner jag vara av gemenskapskaraktär eftersom man vill skydda den part vilken har prioriterat att vara hemma och ta hand om sambornas gemensamma barn, det vill säga gemenskapen i synnerhet, och som därigenom ej förvärvsarbetat.

Norge utskiljer sig från de andra länderna när det gäller samäganderätten. Genom rättsfallet *Husmordommen* (Rt. 1975.220) har man gått steget längre än Sverige och Danmark och vidgått kravet på att det skall ha förelegat ett ekonomiskt samarbete mellan samborna för att samäganderätt skall uppkomma. Det krävs således inte att den ena parten har tillfört någon direkt eller indirekt ekonomiskt bidrag för att möjliggöra förvärvet av egendomen. Därmed kan man således förvärva samäganderätt genom att man ändå har

möjliggjort förvärvet, exempelvis som i detta rättsfall genom att ta hand om allt arbete i hemmet och genom att ta hand om de gemensamma barnen.

Utav detta drar jag slutsatsen att framför allt Sverige och Danmark vill skydda den ekonomiskt *starkare* parten och därmed *självständigheten* när det gäller uppkomsten av samäganderätt. Enligt dessa två kan man enbart bli samägare till egendomen om man antingen indirekt eller direkt har bidragit ekonomiskt till förvärvet och på detta sätt erlagt pengar och förvärvat egendom. Däremot finner jag att Norge med sin *Husmordom* slår ett slag för *gemenskapen* och skyddar den ekonomiskt svagare parten då man säger att det inte krävs något ekonomiskt bidragande för att samäganderätt skall uppstå utan att det räcker att man har bidragit och underlättat förvärvet genom ett annat sätt än ekonomiskt. Därmed öppnar man således dörren för den ekonomiskt svagare parten att erhålla samäganderätt till egendom som denna part annars inte haft möjlighet att bli ägare till och därigenom skydda den svagare parten samt gemenskapen.

6.2.2 Rådighet

Utgångspunkten när det gäller rådighet över egendom, är för alla länderna att var och en råder över sin ägda egendom. Till skillnad från Sverige som har relativt ingående regler i SamboL angående sambornas rådighet, har varken Danmark eller Norge några begränsningar vad gäller avyttrande av egendom som den ena sambon äger, såvida de inte innehar den med samäganderätt. Danmark har valt att inte närmare reglera hur rådigheten skall vara mellan samboende, utan hänvisar till avtalsfriheten. Därigenom får samborna själva avgöra hur de sinsemellan skall ha rådighet över varandras egendom. Har samborna inte avtalat hur rådigheten skall vara dem emellan, finns det således inget som hindrar att en sambo avyttrar sin egendom. Detta torde i och för sig inte ha några större konsekvenser för den andra sambon, då sådan egendom ändå inte blir föremål för bodelning och på så sätt inte påverkar den andra sambons ekonomi, såvida samborna inte avtalat om att bodelning skall ske.

Vilket beskrivits ovan, finns det inte några begränsningar för norska sambor att råda över sin ägda egendom då den inte innehas med samäganderätt. Liksom i Danmark sker det endast en bodelning mellan samborna undantagsvis då de särskilt har avtalat därom, vilket medför att *självständigheten* och inte gemenskapen gynnas. Däremot innehåller den norska rätten en speciell lag, *Sameieloven*, vilken reglerar rådigheten över sådan egendom som utgörs av samäganderätt, såvida inte samborna har avtalat om något annat. Denna lagstiftning hindrar samborna bland annat från att avyttra och pantsätta egendomen, såvida inte den andra sambon har givit sitt samtycke därtill. Eftersom det är båda samborna som är ägare av den samägda egendomen, kan man varken säga att det är gemenskapen eller självständigheten som präglar lagstiftaren.

Sverige har däremot varit tvungen att särskilt lagstifta om rådigheten över sambornas egendom. Detta med anledning av att rådigheten över sin ägda egendom kan vara av mycket stor betydelse för sambon som inte är ägare till egendomen. Denna sambo har nämligen ett latent anspråk på egendomen då den kan komma att ingå i en eventuell framtida bodelning eller rätt att överta bostad som inte skall ingå i bodelningen men som denna sambo är i störst behov av. För sådan egendom som således inte skall ingå i bodelningen, men som den ena sambon kan ha rätt att överta, får exempelvis inte sambon som är ägare till egendomen sälja eller hyra ut. Genom denna lagreglering skyddar man således *gemenskapen* och den ekonomiskt svagare parten eftersom ägaren till samboegendomen eller till sådan egendom som kan bli föremål för övertagande, inte får avyttras etc. och på så sätt skyddas den andra sambons latent anspråk på egendomen.

6.3 Rättsverkningar i samband med samboförhållandets upplösning

6.3.1 Samboförhållandets upphörande

Gemensamt för alla tre länderna är deras definition av när man anser att samboförhållandet har upphört – antingen genom att någon av samborna avlidit, genom att de har flyttat isär eller genom att de har ingått äktenskap. Med tanke på att den svenska rätten innehåller regler om bodelning mellan samborna i samband med förhållandets upplösning, anser man enligt den svenska rätten att samboförhållande upphör även genom att någon av samborna ansöker om bodelningsförrättare, rätt att få bo kvar i bostaden eller väcker talan om övertagande av bostad enligt sambolagen.

Den största skillnaden mellan Sverige å ena sidan och Danmark och Norge å andra sidan, anser jag torde vara att vi i Sverige har en lagstadgad rätt till *bodelning* mellan samborna. Denna bodelning, vilken i och för sig måste åberopas av den part vilken önskar att det skall ske någon bodelning, medför att sådan egendom, vilken utgörs av bostad eller bohag, som någon eller båda av parterna gemensamt införskaffat för deras gemensamma bruk skall ingå i bodelningen. Detta medför således att den sambo som inte har förvärvat samboegendomen har ett latent anspråk på egendomen och kommer att erhålla hälften av samboegendomens värde vid bodelningen. Naturligtvis är detta ett mycket starkt skydd för den ekonomiskt *svagare* parten då denna således kommer att erhålla halva värdet av all samboegendom, även den som den andra sambon själv förvärvat så länge den varit förvärvad för deras gemensamma bruk. Här har lagstiftaren således slagit ett slag för *gemenskapen*, där man velat skydda den svagare parten.

För att skydda den ekonomiskt svagare parten har lagstiftaren ansett att gemenskapen skall få låta gå före självständigheten när man valde att införa bodelningen som på så vis har blivit en skyddsregel för den ekonomiskt svagare parten. På detta sätt genomsyras bodelningen av en mycket stark gemenskap för samborna, vilket Sverige är unika för. Någon sådan stark

gemenskapsideologi har jag genom detta arbete inte funnit någon annan stans för något utav de andra länderna. Ytterligare ett slag för gemenskapen har man gjort när man införde reglerna om rätt till övertagande av sådan egendom vilken den andra sambon innehar och som inte skall ingå i bodelningen. Denna rätt att överta den andra sambons egendom aktualiseras då man kan visa att den andra sambon står i störst behov av egendomen och då detta kan anses skäligt, exempelvis då paret har eller väntar barn tillsammans. Här har man således gått ifrån självständighetstankarna och poängterat att *gemenskapen* skall ha företräde framför individen. Det spelar således inte någon roll vem som har förvärvat egendomen utan den av samborna som står i störst behov av den skall ha rätt att överta bostaden.

För varken Danmarks eller Norges del sker det någon bodelning mellan samborna såvida de inte i förväg avtalat därom. Dessa länder flaggar här istället för *självständigheten* mellan samborna. Lagstiftaren har därmed inte önskat att reglera situationen att det skall ske någon form av bodelning och på så vis inte någon ekonomisk utjämning mellan samborna. Däremot har man enligt både svensk, dansk och norsk rätten möjlighet att överta den gemensamma bostaden under olika förutsättningar. Även detta är av en stark gemensamhetsprägel eftersom man ansett att den sambo som är i störst behov av den gemensamma bostaden som man levde tillsammans i tidigare, skall ha rätt till att överta den. Man lägger således ingen vikt vid vem det var av samborna som införskaffat bostaden, utan behovet låter avgöra vem som skall bo där.

6.3.2 Underhållsskyldighet

Utgångspunkten för samtliga av länderna när det gäller underhållsskyldighet efter samboendet upphörande, är att det inte föreligger någon underhållsskyldighet med tanke på att lagstiftarna anser att sambor är ekonomiskt självständiga individer. Den norska rätten är därigenom starkt individualistisk där man anser att var och en skall klara sin ekonomi efter att samboendet har upplösts. Till skillnad ifrån Norge har både Sverige och

Danmark gjort undantag ifrån denna huvudregel med självständig ekonomi. Enligt den svenska rätten kan en hemmavarande sambo vilken ha biträtt den andra sambons förvärvsverksamhet bli berättigad till att erhålla ersättning för sådant arbete. Man kan dock inte klassa detta som någon form av underhåll utan enbart en rätt till ersättning för utfört arbete.

Den danska rätten går steget längre och erbjuder undantagsvis en sambo rätt till att erhålla ersättning från den andra sambon, då den förstnämnda inte har någon försörjningsmöjlighet och om samboendet har varit äktenskapsliknande. Här har man således ansett att när samboendet har varit mycket likt ett äktenskap, och där den ena sambon verkligen inte har någon försörjningsmöjlighet, kanske på grund av att den varit hemma och tagit hand om barnen och på så sätt inte haft någon möjlighet till att varken förvärva pengar eller yrkeserfarenhet, skall man kunna få rätt till att erhålla underhåll från den andra sambon. Där det därmed har funnits en stark gemenskap skall denna gemenskap gå före självständigheten och därigenom finnas en möjlighet till underhåll.

Således kan man dra slutsatsen att när det gäller vardera sambons försörjning efter samboendets upplösning, skall var och en av dem försörja sig själv och därmed är det *självständigheten* som lyser igenom. Vilket framgått tidigare i denna framställning ser man således samborna som ekonomiskt självständiga individer och därmed skall man klara av sin egen ekonomiska situation.

6.3.3 Rättsverkningar i samband med den ena sambons dödsfall

Enligt varken svensk, dansk eller norsk rätt har samboende någon legal arvsrätt efter varandra, vilket är en tydlig markering att det är *självständigheten* som går före gemenskapen. Här har lagstiftarna troligen ansett att gemenskapen mellan samboende inte torde vara så pass stor att det skall utgå något arv efter varandra per automatik. Samborna som önskar att arva varandra kan istället testamentera därom och på så sätt få sin önskan

uppfylld. Den svenska rätten innehåller dock en intressant skyddsregel för den efterlevande sambon då det blir tal om bodelning. Den efterlevande har då nämligen rätt att erhålla minst två basbelopp ur bodelningen, vilket den inte nödvändigtvis hade haft rätt till om bodelningen skett i anledning av att de separerat. Därigenom är det således *gemenskapen* som lyfts fram, när man säger att det inte finns någon arvsrätt mellan sambor, men att den efterlevande sambon ändå erhåller mer ur bodelningen i anledning av dödsfall än om bodelningen skett i anledning av en separation.

7 Slutsats

Likheterna mellan ländernas regleringar är många: den sambo som behöver bostaden mest har rätt att överta den, det finns ingen underhållsskyldighet mellan samborna och inte heller någon legal arvsrätt i någon utav länderna. Däremot erbjuder dock samtliga av dem specialregler till förmån för den efterlevande sambon, exempelvis rätt till en viss summa ur bodelningen, kompensation etc. Även samäganderätt finns i samtliga länder, men kan uppkomma under olika förutsättningar.

Jag har också funnit att det finns relativt stora *skillnader* mellan regelverken för framför allt Sverige å ena sidan och Danmark och Norge å andra sidan. Den stora och, i min mening, mest betydande skillnaden är att i Sverige har vi en lagstadgad rätt till bodelning, där var och en av samborna har rätt att påkalla bodelning av sambornas gemensamma bostad och bohag. I den danska och i den norska rätten finns det inte någon sådan lagstadga utan vill samborna att det skall ske någon bodelning skall de särskilt avtala därom. Detta är stora tecken på att man i Sverige vill skydda gemenskapen och den ekonomiskt svagare parten per automatik, till motsats ifrån Danmark och Norge där självständigheten gynnas på så vis att det inte sker någon egendomsomfördelning såvida de inte avtalat därom.

Samtliga länder har infört regler vilka berättigar den sambon med störst behov att överta den gemensamma bostaden, vilket således ger gemenskapen betydelse och gynnar den svagare parten. Sammanfattningsvis har jag ändock kunnat utröna en svensk lagstiftning där man skyddar gemenskapen per automatik och där man sätter gemenskapen i fokus och där gemenskapen är utgångspunkten. Vill samborna att det skall vara självständigheten som skall gå före gemenskapen, måste de särskilt avtala därom. Motsatsvis förhåller det sig i Danmark och Norge. Här fokuserar man snarare på självständigheten och önskar samborna att gemenskapen istället skall gynnas, måste de särskilt avtala därom. Därmed anser jag att sambors skydd för den svagare parten är starkare i Sverige än i de övriga länderna.

Sverige har infört en särskild sambolagstiftning, vilket både Danmark och Norge saknar i skrivande stund. Istället har de regleringar för sammanboende i andra utspridda lagar inom varje område eller praxis. Anledningen till detta är att regeringarna i dessa länder anser att äktenskapet är den ultimata samlivsformen och att samboende därigenom inte borde gynnas genom en särskild sambolagstiftning. De anser även att sambor har valt att leva som samboende för att undgå regleringarna som gäller för gifta makar och att man genom en särskild lagstiftning hade påtvingat samborna rättsföljer som de inte velat uppnå. Ytterligare en anledning till att Danmark och Norge inte velat införa en sambolagstiftning är att de huvudsakligen anser att om samborna önskar att erhålla ett starkt ekonomiskt skydd, är äktenskapet ett bättre alternativ, medan man i Sverige velat lagstifta för sambor delvis likartat som för äkta makar.

I både den danska och i den norska rätten hänvisar man till den stora avtalsfriheten mellan samborna, så att de själva kan besluta sinsemellan hur deras egendoms- samt ekonomiska förhållanden skall vara.

Det finns varken någon underhållsskyldighet eller legal arvsrätt mellan sambor i någon utav länderna. Däremot erbjuder dock samtliga av dem specialregler till förmån för den efterlevande sambon, exempelvis rätt till en viss summa ur bodelningen, kompensation etc.

När det gäller självständighets- respektive gemenskapsperspektivet på denna komparation, har jag sammanfattningsvis kunnat utläsa att den svenska rätten genom sin lagstiftning har en unik gemenskapsprägel på samboendet till skillnad från de andra länderna. I både Danmark och Norge gynnar man snarare självständigheten före gemenskapen och hänvisar till äktenskapet som alternativ för dem som vill uppnå en ekonomisk trygghet. Även om länderna nu präglas av gemenskap eller självständighet har jag ändå funnit att det finns inslag av båda perspektiven hos samtliga utav länderna.

Avslutningsvis och sammanfattningsvis kan man säga att utgångspunkten för samboende i hela Skandinavien generellt sett är *självständighet*. Samborna är två skilda individer med var sin ekonomi och de skall klara sig själva. Ändock har samtliga av dessa tre länder trots denna utgångspunkt

mer eller mindre kraftiga inslag av ett intresse att skydda gemenskapen. Man kan se det som så att när gemenskapen mellan samborna har stigit till en viss grad eller till en viss höjd, där man exempelvis har sammanbott under en längre period, och där samboendet varit under mycket snarlika förhållande med ett äktenskap, har man varsamt gått ifrån självständighetsreglerna och *gemenskapen* har fått allt större betydelse. Istället har man då tagit hänsyn till den gemenskapen som finns eller som har funnits mellan samborna och tillämpat regler inom vissa områden vilka liknar reglerna för äktenskap alltmer.

Käll- och litteraturförteckning

Doktrin

Svensk rätt

- Agell, Anders *Äktenskap, samboende, partnerskap*, 2 uppl, Iustus Förlag, Uppsala 1998.
- Agell, Anders *Samboende utan äktenskap*, Liber Förlag, Stockholm 1985.
- Ryrstedt, Eva *Bodelning och bostad – Ekonomisk självständighet eller gemenskap*, Juristförlaget i Lund, Lund 1998.

Dansk rätt

- Nielsen, Linda m.fl. *Familieretten*, 3 uppl, Forlaget Thomson A/S, Köpenhamn 2001.
- Viggo, Hans m.fl. *Familie- og arveret*, 5 uppl, Forlaget Thomson A/S, Köpenhamn 2001.
- Vindeløv, Vibeke m.fl. *Retstillingen for ugifte samlevende*, Gads Forlag, Köpenhamn 1988.

Norsk rätt

- Bull, Kirsti Strøm *Ugift samliv*, 2 uppl, Tana A.S., Oslo 1992.
- Haga, Karl J. *Familie- og arverett*, 4 uppl, Cappelen Akademisk Forlag as, Oslo 1996.

Artiklar

- Lund-Andersen, Ingrid *Legal status of Cohabitants in Denmark* i *Die Rechtsstellung nichtehelicher Lebensgemeinschaften - The legal status of cohabitants*, red. Scherpe, Jens samt Yassari, Nadja, Mohr Siebeck, Tübingen 2005.
- Ryrstedt, Eva *Legal status of Cohabitants in Norway* i *Die Rechtsstellung nichtehelicher Lebensgemeinschaften - The legal status of cohabitants*, red. Scherpe, Jens samt Yassari, Nadja, Mohr Siebeck, Tübingen 2005.

Praxis

Svensk rätt

NJA 1980 s. 705

NJA 1975 s. 298

Dansk rätt

UfR 1979.808 Ø

UfR 1980.480 H

UfR 1984.166 H

UfR 1985.607 H

Norsk rätt

Rt. 1975.220

Rt. 1978.1352

Offentligt tryck

Svensk rätt

Prop. 1986/87:1

Prop. 2002/03:80

Äktenskapsbalk m.m.

Ny sambolag

Norsk rätt

St.meld. nr. 29 (2002/2003)

*Om familien – forpliktende samliv
og foreldreskap*

Internet

http://www.scb.se/templates/tableOrChart_33883.asp

http://odin.dep.no/bld/norsk/dok/andre_dok/nou/004005-020012/hov004bn.html